

Gara kelleler / hekaýa

Category: Hekaýalar, Kitapcy, Sözler

написано kitapcy | 21 января, 2025

Gara kelleler / hekaýa GARA KELLELER

Omar urşa ugrajak bolup durka, dört çagasyny daşyna üýşürip kemşerip duran aýalyňa:

– Bujagaz garaja kelleleri hor edäýme, Gülendam! – diýdi. Yzyndanam gelniň gabaryp görünyän göwresine gözi bilen ümläp şadyýan ýylgyrdy. –Işallasa, ýene-de köpellersiňiz, onsoň-a aladaň hasam artar.

Gülendam: «Horlaman» diýdi-de, ärini gujaklamaga ejap edip, ýanbaşyna göterip duran çagasyny bagryna basdy. Ogşady. «Sag aman geliň!» diýdi. Başga diýere söz tapylmady. Hoşlaşdylar.

Uly iliň başyna düşen kyn pursatly agyr ýyllar başlandy. Omaryň gidenine dört aý diýlende Gülendamyň ekiz ogly boldy. Alty çaganyň keşigi tejribesiz gelniň ýeke özüniň başyna düşdi. Iki-üç ýyl nägerek-eýle dyrjaşdylar. Şu soňky gys welin...

...Çakyr aýazly şol gysyň gelmegi bilen urşuň ýowuzlygyndan ýaňa halys tapdan düşen hojalyklara açlyk aralaşdy. Gülendam ýaly çül-çagaly hossarsyz aýallaryň başyndan bolsa agyr synaglar indi... Bu wagt indi ekizler Kowus bilen Kyýasam «eje nan» diýmäge ýarapdylar. Saçakda welin şol arzyly nan ýokdy. Ine, indi telim günden bäre çagalarynyň «na-an, na-an» diýip, üznüksiz iňňildeşýän sesleri Gülendamyň bagryny gara suwa dönderdi. Hersiniň ýanyna bir baryp, uzak gijäni zowzuldap geçirdi. Öz açlygy ýadyna-da düşmedi. Bularyň halyna duýgudaşlyk edýän ýaly, uzak gije daşardan gys şemalynyň zaryn şuwuldysy eşdildi durdy. Daňa golaý gar ýagyp başlady. Ertesi goňşulary Sapar aga iki öý arasyny gardan arçap ýol ýasady. Gülendamyň halyndan habar aldy. Bir topar çaganyň açlykdan ejir çekip ýatyşlaryny görüp, gojanyň gözüne ýaş aýlandy. «Biziňem ýagdaýymyz öwerlikli däl» diýdi-de, gidip öýünden ýartydan ulurak gyzdyrma getirip berdi. Alty çaganyň hersine bir dişlem ýetdi. Aňyrsy aldanan çagalar öňküdenem beter nan dileşip başladylar. Sapar aga damarlak ellerini serdi: «Wah, ýok-da! – Ol başyny ýaýkap, Gülendama duýgudaşlyk etdi. – Seňki kyn, gyzym. Çagalaryňam ýaş özüňem ýeke. Hiç kime-de aňsat däl welin... Häýt, Ärnazar bir basym geläýse, oba şuňňaly gaty gytçylyk düşende baş-on gün o ýan, bu ýan ulag alyp giderdi-de, tapyp geläýerdi bir zatlar. Ýeri ýarýamy, gögi dilýämi, bilmersiň» diýip, üç aý bäre merkezi keselhanada syrkaw ýatan kolhoz başlygyny ýatlady.

Sapar aga gidensoň Gülendam ekizleriň biri Kyýasyň ýüzüne çiş ýöräp başlandygyny duýdy. Xopukdy. Hasyr-husur Sapar aganyň eşegini diläp aldý-da uluja ogly Akmämmädi şoňa mündürip goňşy obadaky daýysynyňka dilege iberdi. Aýaza saň-gaty bolup, agşamaralar dolanyp gelen oglunyň goltugynda ýekeje kädiden başga zat görmänsoň ojagaz umydyndanam el üzdi. «Daýym şuny gaýnadyp iýäýmeseňiz başga zat ýok diýdi» diýen oglanjyk sowuk pejiň aňyrsyna geçdi-de, sessiz-üýnsüz süýndi ýatyberdi. Uzyn gije samrady. Gyzdyrdy. Gülendam kadiniň ýarsyny gaýnadyp çagalaryna iýdirdi. Olam nanyň ýerini tutmady. Ertesi irden turan badyna Kyýasyň ýüzündäki çişni endamyna ýaýrap başlanyny

gören Gülendamyň zähresi ýarylara geldi. Agşamky ýatyşyndan galman ýatan Akmämmede:

– Jigileriňe häzir bol, oglum! – diýdi-de, özi howlukmaçlyk bilen orunbasary görmäge, kontora gitdi.

Ärnazar aga ýaly dogumly bolmasa-da, ýüregi ýuka, ýetim-ýesire mährem Allaguly aga Gülendamyň näme üçin gelenini eşidenden ýeke elini galgadyp, jöwrenip başlady.

– Ýoklugy-ha çyn, Gülendam. Ysgylatda-da ýokdur. Ärnazar gelmese men-ä nätjegimi bilýän dälde. Döwledem kömek berýä welin, şu aňdarma ýuwdup ýatyr-da bar zady. – Ol şeý diýende gunbatara tarap elini salgady. – Ýöne kömek ederis. Etmeli bor. Ýok welin, tapmaly bor. Frontçylaryň çagalaryna hökman kömek etmeli. Bir gysymdan ýygnarys welin taparys. Sen öýüňe gaýt! Öýläň men özüm ibärim. Az-köp diýme, gyzym!

Öýläňara Gülendamyňka Allaguly aganyň özi geldi. Ýüzüni sallap iç işikde otursyna, goltugyndan çäryk nan çykardy:

– Sen şuny bir al, gyzym! Obany ters aýlandym. Hemmelerem «meni gör-de, seni gör». Şu ýerden turşuma Ärnazaryň ýanyna gitjek. Bir alaç etmesek halk gaty horlanýa. Oba arasyna agramçylyk düşjek. Işanguly aganyň aýaly pahyram ýogalypdyr. Mätjan keliňem endamy çişip ýatyr. Sen, gyzym, ýene-de baş-üç gün gaýrat et!

Allaguly aga turup gitdi. Gülendam onuň getiren nanyny galanja kädi bilen çagalaryna iýdirdi. Ol gije-de şeýdip geçdi. Ertesi ýene-de aýkdylar. Gülendam uruna-uruna halys nätjegini bilmän, ädimlerini zordan ädip, özüniň hem, Omaryň hem deň-duşy, skladçy Hekimberdiniň ýanyna gitdi. Onuň ýüregine rehim geler öýdüp, jany-teni bilen ýalbardy. Gülendamyň göwnüne skladda un bar ýaly, eger Hekimberdi rehim etse, hemme zat düzeläýjek ýaly bolup göründi.

– Çagajyklarymyň endamyna çiş ýöräp başlady. Ajaň ara düşjek bolup dur, kömek et! Omar gelse ýagşylygyňy müň esse edip ýerine salar.

Hekimberdi tilkisirap gepledi.

– Wah, Gülendam, zat ýok. Ine, ysgylat, gir! Tapsaň, özüňki. Bolsa, men nä... Ýanyja Gurt aganyň agtygam gelip gitdi. «Enemiň ýylyny berjek, ýarmalyk zadyň ýokmy?» diýip. Ýok-da! Nädeýin?... Zady bolsa, kolhozyň özi gizlejekmi sizden... Özi welin «ger-ger» gägirip durşuna gözünü Gülendamdan aýyrmady. Gülendam ýene ýalbardy. Naçaryň boýun burup gelmeginden onuň halys ejizländigini bilen Hekimberdi

gözlerini oýnaklatdy:

– Kim saňa ysgylatda un bar diýip iberýä?

– Hiç kimem diýenok. Ýöne hemişe şundan alamyzsoň şunda bar ýaly bolup dur göwnüme.

– Göwnüňedir ol!

– Aňrujy ýagdaý bolsa-ha...

– Wah, ýok-da!

Gülendamyň gözi garaňkyrady. Ýykylaýmakdan gorkup, duran ýerinde aşak çökdü. Ýüregi akyp baransoň halys gurbaty bolman, iki elini hem ýere diräp, aýak üstüne galdy. Yraň-daraň edip zordan öýüne ugrady. Yrgyldap gelşine öýündäki çagalaryny ýatlady. Baransoň olaryň öňküdenem beter ulalan gözleriniň boş ele düşjekdigini ýatlap, hasam gynandy. Öýüne gelensoň öňňinden bári galman ýatan Akmämmediň turup oturanyny görüp, az-kem begendi. «Gutuldyňmy, oglum?!» diýdi. Akmämmet ýarty nany jigilerine bölüp berip oturşyna: «Me, eje, senem şujagazy iý, ýaňy daýym getirip gitdi» diýip, ejesine dört barmak ýaly nany uzatdy. Dokuz ýaşlyja oglunyň uly adam ýaly bolup oturşyny görüp, Gülendamyň göwni galkdy. «Jigiň ýüzündäki çişler köpeläýipmi» diýip, bir towsanda çagasynyň üstüne howala boldy. Elläp gördi. Çagasynyň buz ýaly bolup galan endamyna eli degenden: «Waý, işim gaýtdy-eý, balam-e-eý!» diýip uly ili bilen gygyrdy. Akmämmet gulagyndan çekilen ýaly bolup, zöwwe ýerinden galdy. Tasap öýden çykdy-da, Sapar agalara tarap ylgady. Çagalaryň beýlekileri bolsa, näme-näme bolanyny hem aňşyrmadylar. Ýöne, ejeleri ýer dyrnap bagyryp ýatansoň olaram ugrubir aglaşdylar.

...Şondan soň üç-dört gün geçdi. Ara-çola döwüm-dişlem nan tapdyryp duran hem bolsa mähriň ganar ýaly zat dişe degenokdy. Oba arasynda: «Pylanynyň ýüzüne çiş ýöräpdir, pylankes açlykdan ölüpdür» diýen ýaly gürrüňler seýrek hem bolsa eşdilýardi. Kyýasjygyň jaýlananyna dördülenji gün diýlende Kowusyňam ýüzi çişip başlady. «Bagtym ýatdy, bu-da gitjek! Ýeke-ýeke gidibirmikä bular?!» diýip, Gulendam zary-girýan aglady. Muny görüp Akmämmidem aglady. Beýleki üçüjigem aglaşdylar. Akmämmet: «Eje, gar eräp ugrady, kürüm gözläp geleýin, düýn Mäligem tahýasyny dolduryp getiripdir» diýdi. Gülendam hossar tapynan dek begendi. Aglamasyny goýdy. «Gidäý, oglum, ýarasaň, belki, hudaý namarda zar etmäýedi-dä» diýdi. Akmämmet kürüm köwlemäge gitdi. Syçanyň kürümini. Öýlänler zire-zire bolup duran arassa bugdaýdan etegini doldurup geldi-

de: «Eje, sen muny bişirde jigilerime beriber, men ýene getirin» diýip, özi yzyna, kürüm köwlemäge gitdi. Garaňky düşüberende ýüzüni gök-dalak edip, boş gaýdyp geldi. Ysgynsyz seslendi. «Ýaňkydan maňa goýmadyňmy, eje?» Gülendamyň bagry para-para boldy. «Wah, jan oglum, men guraýyn, ýene getirin» diýensoň, doýsunlar diýip baryny beräýdim-dä jigileriňe. Akly ýeten çaga dwa-jenjel etmedi-de, oturan ýerinde içini tutup bir gapdala gyşaraýdy. Uzak gije aç ýatdy. Ertesem şol açlygy bilen turdy-da, ýene kürüm köwlemäge gitdi. Ýene-de boş geldi. Oňa çenli kiçilerem: «Nan-da nan» bolşup, yzlaşyp başladylar. «Beýder ýaly biz hudaýa näme ýamanlyk etdikkäk?» diýende, Gülendamyň bokurdagy doldy. Donunyň ýeňinden çykaryp, çagalarynyň hersine bir sany sök berdi.

Akmämet:

– Söki nireden aldyň, eje? – diýip gultundy.

– Sapar aga getirip berdi ýaňy, sen ýokkaň. O bendä-de aýakbagy bolduk. «Şujagazyňy bir aldyraýma» diýip gitdi ýaňam. Muňnam-a çişgi gaýdarlykly däl. – Ol ýene-de bir söki Akmämede uzatdy. – Sen oglum, şujagazam jigiňe ýumşadypjyk iýdir, men orunbasar gelmedimikä, bir görüp geleyin. Senem-ä düýnden bäri duz dadan delsiň.

– Men hiç-le! – diýip, Akmämet çişip ýatan jigisine seredip aglap goýberdi.

Gülendam kontora baryp orunbasary sorady. Oňa Allaguly aganyň şol gidişidigini, özüniň welin juda paltasy daşa degäýmese aňsat boş gelmejekdigini aýtdylar. «Ol-a bolaýypdyr» diýip, bir bada begenip gaýtasa-da, özüne iýer ýaly zadyň şu gün, häzir gerekdigi ýadyna düşüp, ýüregi süýşen ýaly boldy. Ikinji çagasynyň hem elden gidip barýandygyny ýatlarda süňňi elendi. Ol öz işigini ýaýdana-ýaýdana zordan açdy.

– Jigiň nähili, oglum? – diýip, Akmämetden gorka-gorka sorady.

– Ýatyr öz-ä. Sökem ýumşadyp berdim. Hezil edip iýdi.

– Bor oglum, demi bar bolsa bolýa. Gelýänçäm gara janym galmady. Ertire bir çykaly hany.

Ysgynsyz aýaklary ony ertir ýene-de Hekimberdiniň gaşyna getirdi.

Skladda dogrudanam zat ýokdy. Bolaýanda-da oň ygtyýary Hekimberdiniň elinde däl. Aňyrsynda bir zady bolsa ony Hekimberdiniň aýdyşy ýaly kolhozyň özem ile paýlajak. Ýöne Hekimberdi Gülendamyň horlanýanyňam, halys ugur tapman, öz

ýanyňa gelýäninem bilýär. Ol şu pursatdan peýdalanmak isledi. Şonuň üçinem: «Ind-ä çykalgasy galan däl-dir-dä» diýip, oýlandy-da, ýüzüni ýerden galdyрман durşuna, halal maşgalanyň elýetmez şahasyna dil ýetirdi. Özem ol muny şeýle bir bihaýalyk bilen syrtarylyp aýtdy welin, gahardan ýaňa ýüregi ýarylara gelen päkize maşgala gapanyň üstünde duran çekim daşyny alaga-da Hekimberdiniň depesinden inderdi. Degmedi. Tacap daşaryk çykdy. Kürtdürdi. Aýyndan ölen Kyýas, çişip ýatan Kowus boýunlaryny galdyryp bilmän, içerde pytraşyp ýatan gara kellelije çagajyklary göz öňüne geldi. «Kyýas jany Omar görüp bilmedi. Kowus janam görüp biljek däl öýdýän» Gülendam aýaza galdyrap durşuna nätjegini bilmän ýaýdandy. Hekimberdiniň haýasyz keşbi göz öňüne gelende: «Çagalarymy gujaklap aç öleýin welin...» diýip gözünden ýaş dökdü. Käte bir ädim ädip barşyna skladyň daşky derwezesine ýetip haýaty yklap durdy. Pikir etdi. İçinden geçip barýan aýaz naçar maşgalany egreýdip, alyp barýardy. «Ärnazar aga ertir geläýende-de, Kowusjygyň ertire galjagyna ynamy bolmadyk Gülendam bagryny elek edip yzyna döndü. Bagyr awusy gitmedik gelin ertirem Kyýasyň taýyny jaýlamaly bolaýmagynyň ahmallygyndan ýaňa näderini bilmän gözünden ýaşyny saçyp sklada ýañadandan girdi. Özünden öňürti köwsarlap içeri giren gys şemalyndan hem sowuk ýüzüni ýerden götermän dillendi:

– Kyn söwdany meniň başyňa salma, jan dogan! Erte Omar gelse...

– Wah ýok-da, Gülendam!

– Onda nä...

– Aý, gaty zerur bolsaň öýdäkiden baş-üç kilo... getirip beräýmesem.

– Gaýrat et, jan dogan. Ärnazar aga gelse, üzeýin – diýip, Hekimberdiniň ýüregine rehim gelendigine begenen Gülendam göz yaşlaryny süpürdi. Begenjine eýýäm onuň ýaňky gödekligini hem bagyşlady. Ýigrenjiň ornuny minnetdarlyk eýeläp yetişmänkä, köw-söw edip duran Hekimberdi buz ýaly sowuk sözlerini şagyrdadyp gelniň öňüne dökdü.

– Nememi osoň, nähili, ýaňky aýdanmyz boljakmy osoň?

Aç gözlerinde gazap ody täzedan ýanan gelniň göz öňüne ýene-de çişip ýatan çagasy geldi. «Asly toprakdyr şuňnam, erär-le» diýip, ýene-de birmeýdan Hekimberdä ýalbardy. Hekimberdiniň şeýle agyr sözlerini eşidip, çekip durup bilşine özem haýran galdy. Halys bolmansoň ysgynsyz, ýöne ýürekden syzdyryp şeýle diýdi.

– Sen ýalkanmarsyň, Hekimberdi! Sen ýalkansaň men hudaýdan närzadyryn...

Hekimberdiniň sesi güňleç çykdy:

– Ýok-da!

Gülendam çapgyn şemala duwlanyp öýüne geldi. Garaja kelleler yrgyldaşdylar: Ejeleriniň iki eliniňem boş gapydan girenini görüp barmajyklaryny sormaga başladylar. Gülendam bu boluşda uzak oturyp bilmejegini bildi. Sandygy açyp, gymmat bahaly şaý-sepinden näme galan bolsa bir ýaglyga düwdi-de, gelen yzyna tarap gitdi. Öz-özüne göwünlik berdi. «Bolmaly. Heý ysgyladam bir boş bormy. Ol elindäki düwünçegi Hekimberdiniň öňüne oklady. Hekimberdi gözünü tegeledi.

– Bu näme?

– Şaýlarym. Gyzkam dakynan ysyrgamam, şakäkilimem şunuň içinde. Hemmesinem alaý. Bir bişirlik berseň bolýa. Un bolsa-da, bugdaý bolsa-da. Ertire çyksak bolýa. Belki ertir geleşädi-de birinden biri.

Hekimberdi sowuklyk bilen şaýlary elleşdirdi.

– Ýadyma düşýä. Şuny dakynýanyňy bilýän. Gyzdyň sen o wagtlar. Owadandyň. Sen şumadam owadan. Soňra ol ýaglygy emäý bilen düwdi. Yzyna uzatdy. – Me, ýygna. Kolhozyň maly men öz zadym däl. Onsoňam aýtdym-a ýok diýip. – Hekimberdi ýüzünü kese sowdy. – Bir käse ýaly sary ýag-a bar. Bugdaýam özümiňkiden beräýmesem...

– Karz beräý! Şularam al! Hem-ä şulary bereýin, hemem alan karzamy üzeýin. Şu gun-erte oňnut bolsa bor. Ärnazar aga...

– Özüň razymy osoň?

– Karzamy?

– Ýaňky aýdanma? Gorkma, hiç kim bilesi ýok.

Gülendam ýüzünü tutup çykyp gaýtdy. Çagalar ejeleriniň elindäki düwünçek çörekliidir öýdüp ýerli-ýerden topuldylar. Şagyrdaşyp ýatan gymmat bahaly bezegler bir döwüm çöregiň ýerini tutmady. Gülendam seretse, Kowusyň çişsi köpelipdir. Birhili ýüzi gögerenem ýaly. Akmämediňem haýy gaçyp barýar. Ortaky üçüjigi-hä nämuçindir başlaryny ýerdenem göterenoklar. Käte bir gözlerini açýarlar-da, ýene yatyberýärler.

Akmemmet ýatan yerinden çalaža pyşyrdady:

– Eje, Sapar aganyňam ýüzi çişipdir. Ýaňy agtygy gelip gitdi. «Gülendam tapan bolsa iki barmak yalyjak nan bersin, dadyp bir öleşin» diýipdir.

Gülendam içigip, içigip aglady. Göwnüni bire baglap yerinden

turdy. Kimdir biriniň önünde özüni aklamakçy bolýan ýaly, dik duran ýerinde kükregine uruplar aglady:

– Nädeýin-dä! Nädeýin onda men?! Gyraýynmy bulary?

...Bir zatlara güýmenen bolup duran Hekimberdiniň ýanyndaky iki-ýeke adamlar gidişyňçä, Gülendamy daş işikde aýaza gernelip garaşdy. Hiç kimiňem arkasy haltaly çykmaýanyňy görüp uludan demine aldy. Sklady ýapjak bolup durka muňa gözi düşen Hekimberdiniň: «Maňa garaşyňmy, Gülendamy?» diýenini eşidip, gabaklaryny götermän, çalaja baş atdy. «Çaga-ha gidip barýa» diýip delmurdy. Gulpa sokaň açaryny towlajagyny, towlamajagyny bilmän duran Hekimberdi syrtyňy bir gapdala burdy. Ýüzüni eňsetdi.

– Ysgylatda-ha, Gülendamy ýaňky aýdanyň, ýel öwürýä. Bersemem çagalarymyň agzyndan kesip özümiňkiden beräýmesem... Biziňkilerem özüň bilýäň, az-küş däl. Gaýnymam meňkide. Gahatlyk ýeke seň başyňda däl. Çyda! Ärnazar aganyň ýanyna giden bolsalar oň özi bir ýol salgy biýr-dä.

– Wah, maňa şu gun gerek, şu wagt, şu pursat gerek. Duýnkijämiň mazary kepänok, beýlekimem çişip ýatyr. Onymam öljek. Çagajyklarym gidip barýa ýeke-ýekeden. Näme diýseň kaýyl boldum, indi bir boş goýberme, zalyň!

Hekimberdiniň gözleri ýiteldi. Ýaş balasyny gorap, özüni odasua urmaga taýyn bolup duran bürgüde meňzeş bu gelniň halyna gynanjak boldy. Ýene-de isleg ökde çykdy. Ýuwardy. Çalaja seslendi:

– Bäräk geçäý onda!

Hekimberdi sklady daşyndan gulplady-da, Gülendamy arka ýüzündäki gapydan saldy. Özem girdi. Gapyny içinden ildirdi. Sessiz-üýnsüz dowam hysyrdylardan soň agyr söwda başlandy. Gara el ak gerdenden ötdi. Gülendamy yzyny üzmän aglgap ýatyşyna Hekimberdiniň demi ýüzüne urandan, sesini kesdi. Onuň iki görejiňe gazap bilen dikanlady. Göreçlerden uçgun syçrady.

– Bu güzer seň injek güzeriň-ä dälde welin... – diýdi-de, yzyny aýdyp bilmän eňräp goýberdi. – Bol basym, çagam ölmänkä öýe bir yeteýin!

...Ýüzüni hüýt-gara edip, Hekimberdiniň uzadan düwünçegini goltugyna gysyp, üstündenem hiç kim görmez ýaly donuny büräp, yrgyldap barýan Gülendamyň häzir ýeri-gögi saýgaranok. Onuň aňynda diňe «Kowus jan ölmäge yetişmedik bolsa ýagşydyr» diýen oý bar. Öýe gelensoň ol görgüli çagasynyň diridigini görüp begenibem bilmedi. Işikden ätländen Akmämmet böküp önünden

çykdy.

– Eje, ýanyja Allaguly aga gelip gitdi. Ine, ýarty halta unam getirdi. Ýene bir hepdeden Ärnazar aganyň özem geljekmiş. Hemmelere-de bugdaý berjekmişler.

Ozalam ümürde ýöreýän ýaly äm-säm bolup gelyän Gülendamyň iç işikde duran ýarty halta uny görüp, barja ysgynam gaçdy. Haltany sypaň-sermeň eden boldy. Maňlaýyny bogdagy çözülmelik halta diräp, demi-demine ýetmän aglady. Goltugyndaky düwünçegi çagalarynyň göräýmeginden gorkup, saňňyl-saňňyl edip ýerinden turdy. Şol turşuna telim ýola gatnap torç eden ýoluny şor ýaşy bilen eze-eze sklada bardy, goltugyndaky düwünçegi çykaryp, henizem bir zatlara güýmenen bolup duran Hekimberdiniň önünde goýdy. Göwni bir ýaly parhsyz gepledi.

– Men-ä ýulunmaza gitdim welin, herne hudaý neresse çagalara haram aşy rowa gormändir. Ejiz boldu-m... Aljyradym... Şu gara kelleler diýip... Wah garamaňlaýym!

Ol gazap bilen düwünçegi silkip goýberdi. Düwünçekden şagraşyp dökülen sübse darylaryny görüp, Gülendamyň dili tutuldy. Gözüniň öňi ümezläp, injikleri saňňyldady. Ýykylmazlyk üçin ganatlaryny ýaýdy.

Ol soňky gezek öýüne gelende iňrik garalyp ugrapdy. Haltanyň bogazyndan ellerini sokuşyp, un iýip, ýüzlerini ak urba edişip oturan çagalarynyň seredibilmän, galpyldap, ayak üstünde kän durdy. Ölesi geldi. «Wah, ýetişjegem ekenler» diýip, köňlünü daglaý-daglaý halys ýere siňdi. Kem-kemden endamynyň hapasy köpelip barýan ýaly, töweregine çalt-çalt garanjaklady. Suw ýylydyp ýuwundy. Oň bilenem synasy päk bolmady. Gulagyna kimdir biriniň, ýöne Omaryňky-ha däl, sesi eşidildi, «Indi nädip ile görünjek?» Gülendam gyssanjyna özüni aklajak boldy. «Il bilenog-a!» «Il aýnaňdyr. Muny il-ä däl, derýadaky balyklaram biler. Çagalaryňy gujaklap şehit ölen bolsaň abraýyň artardy Merdiň jaýyna namardy salandan-a...» Iň ýamany şondan soň boldy. Işikde hakyt Omar peýda boldy-da, Gülendamyň üstüne direndi duruberdi. «Heý, Gülendam, beýdeniňden-ä hemmejesinem eltip gara ýere duwlan bolsaň, gowy bolardy!» diýdi. Başyny ýaýkaý-ýaýkaý götinjekläp çykyp gitdi. Gülendam: «Dur!» diýip jynssyz sesi bilen gygyrdy. Omar başyny ýaýkady. «Durarlyk galan dälidir». Kelebiň ujuny ýitiren gelin äriň yzyndan ellerini serip, gözünden boýur-boýur ýaş dökdi. Ysgyny gidip ýykylady. Şol ýatysyna ýarym gijeler üşäp oýandy. Turup peje ýalaňy odundan salyp öýüň içini birazajyk ýylatdy. Daň

atmanka çagalaryna bulamak bişirip berdi. Unaşam bişirdi. Sapar aga-da bir käse aş iberdi. Pytraşyp ýatan rapa kelleler dikeldiler. Öýüň içinde hereket başlandy.

Şondan soň bir hepde geçmänkä Ärnazar aga gutulyp geldi. Halk ýeňillik bilen dem aldy.

Bu habara hemme begense-de, Gülendam begenip bilmedi. Ol indi hiç zada begenip hem bilenok, gynanyp hem. Ol gije-gündiz bir zada, urşuň gutararyna, Omaryň oba gaýdyp gelerine garaşýar.

Bahar gelip, töwerek al-elwan öwsen mahaly, sapaly bahar bilen bile uly ilniň uzak ýyllar garaşan ýeňşi hem ýetip geldi. Gerçek ýigitlerin, ner atalaryň birnäçesi jeň meýdanlarynda müdimilik galdylar. Ölmedikleri bolsa başlaryny dik tutup, ärkimin öýli-öýüne gaýdyp geldiler. Ýüzünden nur saçyp, Omaram geldi. Çagalaryny bagryna basyp öwran-öwran ogşady. «Hany, ekiziň taýy şümi?» diýip, ajalyň agzyndan sypyp galan Kowusjygy eline alyp telim gezek bökdürdi. Gülendama göwünlik berdi:

– Beýlekini aldyrдыңmy? Zyýany ýok, gamlanma. Galanam bor. Şularyň jany sag bolsun. Hany, özüň nähili? Ynjaman, agyrman otyrmyň?

Gül ýüzi bir eýýäm solan Gülendamyň bolsa, ganaty döwülen guş ýaly şol bir ýygrylyp oturşy. Edil doňdurylan ýaly. Omaryň gözüne-de seredip bilenok. Aglaýar. Omar bolsa hiç zat aňanok. Şol pessaý-pessaý gürläp otyr.

-Goý aglama. Ine, hudaýa şükür, abraý bilen duşmany ýeňdik. Sag-aman siziň araňyza gaýdyp geldik. Senem, tüweleme, çagalara ärkimin seredipsiň, ekläpsiň...

...Çagalar gaty giç ýatdylar. Jürrüldeşip halys ýadansoňlar ýatdylar. Gülendam düşek saldy-da, daşky eşiklerini çykaryşdyryp oturan adamsyna:

– Omar, hol sandykdaky ýaşyl elbukjaň içinde bir hat bardyr. Sen prontdakaň birinden gelipdi. Menem ýygşyryp goýdum. Şony oka, oňa çenli menem bir daş çykyp geleýin... – diýdi.

Omar sandygyň üstündäki ýorganlary aýryşdyryp, haty tapýança esli wagt geçdi. Daşy bukjasyz, dört eplenen kagyzy açdy-da, okap başlady.

«Omar, altyn gapyň açyldy. Kümüş uýanyň üzüldi. Şir awuna şagal degdi. Seniň bilen bir düşekde ýatmaga meniň hakym ýok. Şu gara kelleleri ölümiň agzyndan alyp galjak bolup, seniň tylla käsäň bilen özgä suw içirdim. Günämi bilýän. Soň üçinem gidýän. Kyýamat magşar günü gabat gelseň, meniň ýüzüme otly

kesindini basarsyň. Senden bir haýyşym bar, olam bolsa özleri üçin ejeleriniň şeýle pes güne düşendigini çagalar bilmesinler. Ýene bir zat, onam aýdaýyn. Çagalaryň şol haram aşy iýen däldirler. Olar arassadyrlar. Nädeýin, ejiz boldum, başym egildi, pudagym döwüldi. Indi özüň geldiň. Çagalary hor etmersiň...»

Omar ylgap daşary çykdy. Birdenem bir zat göwnüne gelen ýaly işiklerindäki eşegarka kärsäp urdy. Ortarada sallanyp duran aýal göwresine gözi düşenden, depe saçy düýrükdi. Çözlenen gara saçlaryň şemalyň ugruna tar-mar bolup ykmasy, aýyň şöhlesi çala düşýän garaňky ýerde hasam perişan bolup görünüýärdi. Omar bir bada nätjegini bilmän ýaýdandy. Ýaňyja sowap başlan göwräni sesini çykarman, emäý bilen çözüp aldy. Usullyk bilen gujagyna gysdy. Aý ýagtyda gapysy garalyp görünüň öýüne öwran-öwran seretdi. Ýaňyja-da ene-atasynyň arasynda jürrüldeşipjik oturan jüýjejikleriň eýýäm enesiz galandyklaryna ynanasy gelmedi. Çagalarynyň ýetim günleriniň başlanmagyny hiç bolman ertire çenli bir uzaltmak isleýän ýaly, öýe-de girman, goňşularyna-da duýdurman, baharyň mymyk howaly bu hoştap gijesini, jebri-jepalara göýdük bolan kembagt aýalynyň başujunda oturyp geçirdi. Şol gije ol dört ýylky çekmedik jebrini çekdi. Içinden bolsa şol bir sözi gaýtalady oturdy: «Beýdäýmelem däl ekeniň, Gülendäm! Bir topar garakelleleri ýetim goýmaly däl ekeniň. Maňa görä-de bulara sen has gerekliäk ahyry! Oňarmansyň, Gülendäm! Edil beýdäýmeli däl ekeniň. Şular üçin yaşabermeli ekeniň-ä... Oňarmansyň...»

1981 ý.

Juma HUDAÝGULY. Hekaýalar